

TOPORUL APARTINÂND EPOCII BRONZULUI, DESCOPERIT LA LORANTA, COM. BRUSTURI, JUD. BIHOR

Călin Ghemiș*

THE SHAFTHOLE AXE BELONGING TO THE EARLY BRONZE AGE DISCOVERED AT LORANTA, COM. BRUSTURI, BIHOR COUNTY

Abstract

This brief note aims to present an recent discovered Copper Axe discovered in 21.10.2019 in the village of Loranta, the spot was verified in 27.10.2019 but unfortunately no other archaeological material appeared in the field research.

Based on the morfo-typological characteristics, the axe belongs to the Dumbrăvioara type who s evolution is placed in the second part of the Early Bronze Age. Taking account the analogies from Izbucu Topliței cave the axe from Loranta is linked with the Roșia Type discoveries.

In conclusion we deal with an sigle item deposit, who can be put into relation with the intense traffic on the Criș Valley who links Transilvania with the Hungarian Plain.

Keywords: Early Bronze Age, Metalurgy, Dumbrăvioara type Axes, Roșia type discoveries

Satul Loranta este situat în limitele administrative ale comunei Brusturi, așezare atestată documentar la 1360 ca „*locus sessionalis Tatarpatak*”¹. Din punct de vedere arheologic, din hotarul comunei, până în anul 2019 nu au fost cunoscute descoperiri arheologice².

Localitatea Loranta este situată la limita sudică a Dealurilor Plopișului. Zona este drenată de valea Ghepeșului (Gepiș sau valea Fânațelor, care alături de valea Peștișului constituie principalii afluenți de dreapta ai Crișului Repede, însă cu un aport nesemnificativ la principalul colector, Crișul³.

Amplasarea localității în culoarul larg al Crișului Repede a favorizat stabilirea aici a unor comunități umane încă din cele mai vechi timpuri. Deși puține, descoperirile întâmplătoare jalonează un parcurs istoric ale cărui rădăcini se plasează din preistorie până în prezent.

Datorită rarității descoperirilor aparținând Bronzului Timpuriu, am ales prezentarea acestei piese înaintea tuturor celorlalte deoarece introducerea ei în circuitul științific este extrem de importantă pentru contribuția pe care o aduce la jalonarea evoluției perioadei de început a Epocii Bronzului în Crișana.

Condițiile descoperirii

Piesa a fost descoperită cu detectorul de metale, la est de localitate, și la aproximativ 500 de metri sud de fostul conac Zichy/Mateescu de la Poiana Florilor, actual schit ortodox de maici, într-o zonă împădurită⁴. Artefactul a fost predat Direcției Județene pentru Cultură -Bihor, care la rândul său a predat-o în custodia Muzeului Țării Crișurilor.

Locul descoperirii se află pe o terasă, mărginită pe latura de est de un drum forestier și o vale cu debit temporar. (Fig.1a-b)

La fața locului am constatat că piesa a fost descoperită la o adâncime de aproximativ - 0,25 m., într-un sol gălbui foarte acid. Pământul de aruncătură al gropii excavate nu conținea pigment sau alte indicii care ar fi putut sugera existența aici a vreunui complex arheologic.

De altfel cercetarea de suprafață pe toată terasa respectivă, nu a dus la descoperirea

*Complexul Muzeul Țării Crișurilor, ereshu@yahoo.com

¹ Cf. Țărău, A., - *Sfragistica rurală din Crișana*, Oradea, 2009, p. 128.

² Dintre noile descoperiri care vorbesc despre preistoria și istoria acestui areal amintesc aici un denar imperial din argint, un celt din bronz decoperite în diferite puncte de pe raza satului, dar și alte materiale, identificate de Preda și Tudor Balaiban, pasionați ai istoriei acestor pitorești locuri.

³ Podoleanu, D., - *Dealurile și culoarul Crișului Repede. Studiu geografic privind organizarea și utilizarea funciară pe bază de elemente cartografice*, rez. T.D., București, 2008, p. 11.

⁴ Descoperirea a fost făcută în timpul activităților de detecție, locul descoperirii a fost verificat în data de: 27.10. 2019 împreună cu Tudor Balaiban descoperitorul piesei.

nici unui fragment ceramic sau a altor informații care să ducă la descoperirea vreunei așezări umane contemporane cu piesa din metal.

Descrierea piesei

Topor cu gaura de înmănușare transversală, obținut din cupru, prin turnare în tipar compus bivalv. Corpul piesei are muchia superioară dreaptă, în timp ce muchia inferioară este oblică, lătită înspre tăișul piesei. Tăișul este curb, iar curbura se accentuează spre muchia superioară **Fig. 2 a-c, Pl. 1**

Manșonul găurii de înmănușare este cilindric, pe ceafa acestuia se poate observa o bavură de turnare. Secțiunea lamei este neregulată având o latură dreaptă și o latură ușor concavă. Secțiunea piesei privită de sus, dinspre muchia superioară, conferă toporului un aspect greoi, mai ales, datorită unui surplus de metal în zona manșonului.

Piesa este acoperită de o patină activă de culoare verzuie, cu aspect zgrunțuros, sărită pe aproape toată suprafața piesei.

Suprafețele exterioare ale toporului prezintă urme de turnare, mici puncte și urmele bulelor de gaz care în urma răcirii metalului au lăsat mici găuri, mai ales pe muchile manșonului găurii de înmănușare.

În urma analizei tăișului am constatat că piesa nu prezintă nici o urmă de folosire, astfel încât, este destul de evident că ea ajuns în pământ fără a fi fost folosită efectiv.

Dimensiuni: Lungime, 9,9 cm., Diametru gaura de înmănușare: 2,0x2,3 cm., Lățime tăiș 4,5 cm., Lățime lama, între muchii: 3,5 cm., Greutate: 344,98 gr.

Discuții pe marginea piesei

Din punct de vedere morfo-tipologic, aspectul general greoi al piesei, muchia superioară dispusă drept față de cea inferioară plasată oblic, muchia tăișului lătită în extremitatea inferioară, manșonul cilindric, ușor prelungit în partea inferioară sunt argumente pentru includerea acestui topor în seria mai largă a topoarelor de tip Dumbrăvioara.

Tipul de piesă a fost definit de A. Vulpe, și cunoaște mai multe variante tipologice (Dumbrăvioara- Kozarac- Komlod sau mai nou, Dumbrăvioara/Saromberke) tratate cu diverse ocazii în contextul unor discuții legate de începuturile metalurgiei bronzului sau de problemele legate de cronologia Bronzului Timpuriu⁵.

O diferență față de schema tipologică de bază, poate fi socotită forma secțiunii lamei piesei de la Loranta, care este diferită de cea a piesei de la Dumbrăvioara, însă, variații tipologice sunt întâlnite la mai toate exemplarele cunoscute.

Dimensiunile piesei, muchia superioară dreaptă, dar mai ales forma curbă a tăișului sunt apropiate de un topor descoperit la Sebeș⁶, dar confecționat din bronz, foarte probabil bronz arsenical. Referitor la această piesă, consider eronată includerea ei în cadrul descoperirilor de topoare de tip Baniabic, relativ recent realizată de Szevereny, V. Forma toporului, caracteristicile sale morfo-tipologice diferențiază net piesa de la Sebeș de tipul Baniabic⁷.

O altă piesă apropiată tipologic de piesa descoperită la Loranta, provine din așezarea de la Pianu de Jos „Cleje”. Forma lamei toporului descoperit la Pianu diferențiază, însă, cele două

⁵ Vulpe, A., - Die Axte und Beile in Rumanien, Munchen, 1970, p. 31 sq. Taf. 4.

⁶ Alături de lucrarea amintită mai sus, trebuie menționate câteva studii mai noi care tratează și problematica acestui tip: Denes, I., Szabo, V., Gabor - *Die Fruhbronzezeitliche Bronzedepotfund aus der Hohle1200/9 in der Enge des Vargyas-Baches (Cheile Vârghișului) in Sud-Ost Siebenburgen*, în, Ciugudean, H., Gogîltan, F., (ed.) – **The Early and Middle Bronze Age in the Carpathian Basin**, Alba - Iulia, 1998, p.89 – 110., Dani, J., - *The Significance of Metallurgy at the Beginning of the Third Millenium in the Carpathian Basin BC*, în, Heyd, W., et all. ed. - **Transitions to the Bronze Age, Interregional interactions and Socio-Cultural Change in the Third Millenium BC Carpathian Basin and Neighbouring regions**, Budapest, p. 203 – 233. Gogaltan, F., - *The Early and Middle Bronze age Chronology on the Eastern Frontier of the Carpathian Basin. Revisited after 15 years*, în, **Bronze Age Chronology of the Carpathian Basin**, Proceedings of the International Collquium from Târgu Mureș, Târgu-Mureș, 2015, p. 53-95.

⁷ Piesa de la Sebeș, are o lungime de 10,4 cm., tăișul are o lățime de 4,5 cm., cf. Luca, S., în, xxx- **Metalurgia neferoaselor în Transilvania Preistorică**, Cluj-Napoca, 1995, p. 24, cat. Nr.18, Fig.2 nr.18, toporul de la Sebeș se diferențiază de cel de la Loranta prin forma corpului și prin forma muchiei inferioare, puternic curbată.

piese în sensul că aceasta din urmă este arcuită⁸.

Mai apropiat ca dimensiuni și mai ales ca formă de exemplarul de la Loranta este toporul de la Sântimbru, descoperit în proximitatea unei așezări a cărei stratigrafie conține și un nivel de locuire aparținând Epocii Timpurii a Bronzului⁹.

Informațiile de natură arheologică referitoare la acest tip de piese sunt sărăcicioase, contexte clare de descoperire sunt cunoscute doar pentru câteva exemplare, iar pentru spațiul Crișanei cel mai apropiat, dar și cel mai bine cunoscut/conservat este cel din peștera Izbuclu Topliței¹⁰.

Contextul funerar al descoperirii din peșteră, este bine cunoscut în literatura arheologică. Alte precizări referitoare la această importantă descoperire arheologică urmează a fi publicate¹¹. Sunt cunoscute din aceasta peșteră, două topoare de tip Dumbrăvioara, asociate cu ceramică, piese din aur și pandantivi din os.

Din punct de vedere cultural, descoperirile de aici au fost incluse în categoria descoperirilor de tip Roșia, plasate până la efectuarea unor date radiometrice în a doua fază a Bronzului Timpuriu, practic această descoperire poate fi o cheie în înțelegerea primei perioade a Epocii Bronzului.

Revenind la piesa de la Loranta și la contextul în care aceasta a apărut, mai precis la lipsa unui context arheologic clar, cel mai probabil ne aflăm în fața unei descoperiri izolate sau a unui depozit/depuneri de o singură piesă, caz departe de a fi singular¹² în această perioadă¹³.

Nu este locul să discut acum diferitele poziții referitoare la cronologia, existența sau în existența unor grupuri culturale sau culturi. Cred, însă, sub rezerva aprofundării problematicei referitoare la evoluția primelor etape ale Bronzului Timpuriu că acest tip de piese este vehiculat de comunitățile de tip Roșia care evoluează în acest areal.

Deocamdată, piesa de la Loranta este alături de cele două topoare de tip Fajsz de la Vadu Crișului,¹⁴ una dintre rarele descoperiri aparținând Bronzului Timpuriu din acesta areal. Prezența lor aici, poate fi pusă, în primul rând, pe seama folosirii văii Crișului Repede – veritabilă autostradă a preistoriei- ca principală arteră de comunicație între Transilvania și zonele vestice de câmpie.

Piesa prezentată se adaugă celor 21 de piese repertoriate de Dani Janos în valorosul său studiu din 2013¹⁵. Plasarea perioadei de folosire a acestor topoare pe parcursul Bronzului Timpuriu II este un fapt cert care va fi detaliat odată cu reluarea acestei descoperiri într-un context mai larg al re-definirii descoperirilor de tip Roșia, în lumina unor materiale arheologice

⁸ Szevereny, V., - *The Earliest Copper Shaffhole Axes in the Carpathian Basin: Interaction, Chronology and Transformation of Meaning*, în, **Moments in Time. Papers presented to Pal Raczky on His 60-th Birthday**, Anders, A., et al., ed, Budapest, 2013, p. 661 – 669, de asemenea coborârea datării în mileniul al IV-lea a. Chr., a evoluției și folosirii topoarelor de tip Baniabic nu este suficient argumentată din punct de vedere al datărilor radiometrice.

⁹ Ciugudean, H., - **Epoca Timpurie a Bronzului în Centrul și Sud-Vestul Transilvaniei**, București, 1996, p. 124, pl. 78, 11.

¹⁰ Aldea, I., Al., Ciugudean, H., - *Obiecte din cupru și bronz recent descoperite în județul Alba*, în, **Apulum**, 25, 1988 (1989), p. 71 – 82., piesele descoperite la Pianu de Jos și Sântimbru sunt reluate de Ciugudean, în Ciugudean, H., - **Epoca Timpurie a Bronzului în Centrul și Sud-Vestul Transilvaniei, București**, 1996, p. 123, pl. 78, nr.11 și, pl. 87, nr.15., atribuite de Ciugudean, grupului Șoimuș.

¹¹ Cercetările din această peșteră au fost reluate în anul 2018, pentru cercetările mai vechi vezi: Molnar, Zs., Ghemiș, C., - *O descoperire aparținând perioadei bronzului timpuriu din peștera Izbuclu Topliței (jud. Bihor). Considerații privind grupul Roșia*, în, **Ephemeris Napocensis**, XIII, 2003, p. 41 – 92.

¹² Reluarea cercetărilor din această peșteră a dus la efectuarea unor prime observații preliminare legate de starea de conservare și integritatea acestui complex unic în peisajul descoperirilor din peșterile României, aceste observații urmează a fi publicate.

¹³ În analiza lui referitoare la tipul Baniabic, arheologul maghiar, Szevereny, V. reliefează faptul că 25% din totalul descoperirilor provin din descoperiri izolate, restul de 75% din depozite, cf. Szevereny, V., - *The Earliest Copper Shaffhole Axes in the Carpathian Basin: Interaction, Chronology and Transformation of Meaning*, în, **Moments in Time. Papers presented to Pal Raczky on His 60-th Birthday**, Anders, A., et al., ed, Budapest, 2013, p. 666, Fig. 4.

¹⁴ O astfel de descoperire, dar aparținând tipului Fajsz, a fost recent publicată de C. Rișcuța – *A Copper Axe Discovered in Hărău (Hunedoara County)*, în, Popa, C. I., ed - **The Carpathian Basin and the Northern Balkans between 3500 and 2500 BC: Common Aspects and Regional Differences**, Cluj-Napoca, 2016, p. 381-398.

¹⁵ Roska, M., - *A fajszí típusú rezbaltak*, în, **Folia Archaeologica** VIII, 1956, p. 43.

mai noi¹⁶.

Intenția acestei scurte note fiind aceea de a pune piesa în circuitul științific. Voi mai aminti doar faptul că, încă pe această piesă nu au fost efectuate analize spectrale, dar este evident că piesa este confecționată din cupru. De asemenea nu a fost discutată patria de origine a acestui tip de topoare, acest din urmă aspect fiind analizat în amintitul studiu al lui Dani Janos, care subliniază originea sudică a acestui tip de piese.

Descoperirea de la Loranta, se constituie ca un punct periferic pe harta descoperirilor de topoare de tip Dumbrăvioara din bazinul Carpatic. Acesta este și unul dintre motivele pentru care am considerat oportună publicarea piesei sub forma unei scurte note arheologice.

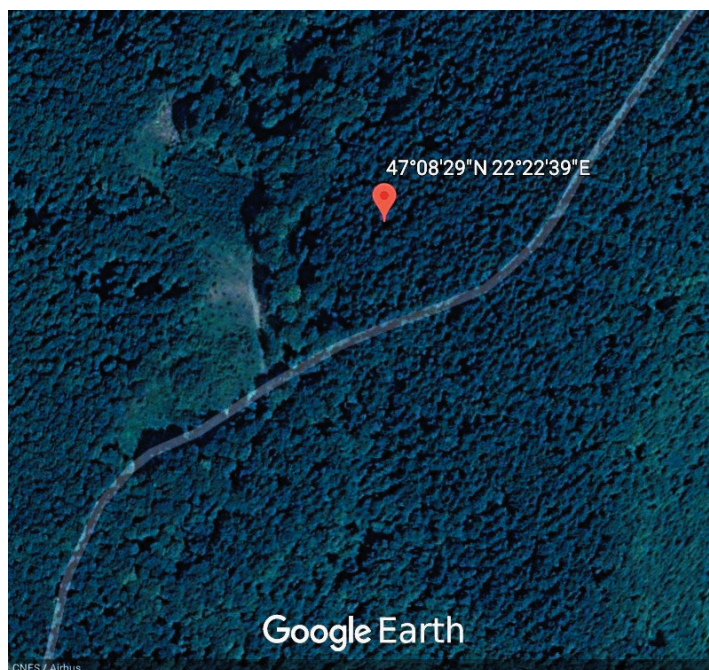
Mulțumiri,

lui Florin Gogâltan pentru lectura articolului și pentru sugestii, mai ales Tanganica, lui Victor Sava pentru realizarea hărții ce însoțește acest articol.

---

¹⁶ Dani, J., - *The Significance of Metallurgy at the Beginning of the Third Millenium in the Carpathian Basin BC*, în, Heyd, W., et all. ed. - **Transitions to the Bronze Age, Interregional interactions and Socio-Cultural Change in the Third Millenium BC Carpathian Basin and Neighbouring regions**, Budapest, p. 203 – 233.

a

b

Fig. 1. a. Zona descoperirii toporului de la Loranta- marcat cu roșu/discover area of the Axe from Loranta (captură Google Earth), b. locul descoperirii piesei, în prim-plan/ Findspot of the discovery in close plan

a

b

c

Fig. 2. Toporul de la Loranta, a vedere laterală, b- muchia superioară, c- muchia inferioară.

PI. 1. Toporul de la Loranta (desen)

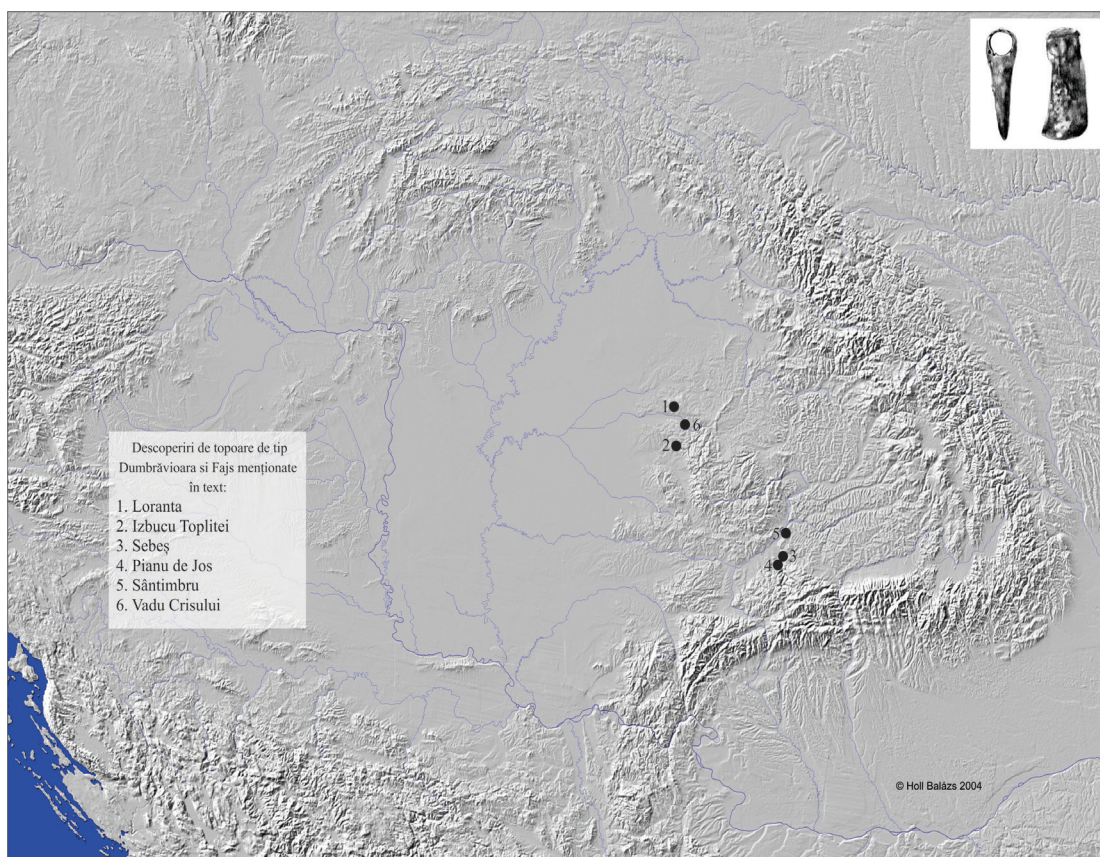

Fig. 3. Descoperiri de topoare de tip Dumbrăvioara menționate în text